

**ՀՀ ԱՐԱՐԱՏԻ ԵՎ ԼՈՌՈՒ ՄԱՐԶԵՐՈՒՄ
ՎԱՂ ՄԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ՆԱԽԱԴԴՐՈՑԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ԲԱՐԵՓՈՒՄՆԵՐԻ 2006-2010 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՈԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՐԹԱԿԱՆ
ԶԱՓՈՐՈՇԻՉՆԵՐԻ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ**

Ներածություն

ՀՀ Արարատի և Լոռու մարզերում վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2006-2010 թթ. ռազմավարության և կրթական չափորոշիչների ներդրման փորձնական ծրագիրը (այսուհետ՝ Ծրագիր) մշակվել է Համաշխարհային բանկի և ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի ֆինանսական և մեթոդական օժանդակությամբ:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարության հիմնական նպատակը երեխաների վաղ մանկության զարգացման ոլորտում, նախադպրոցական կրթության ծառայությունների որակի և մատչելիության բարելավումն է՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների նախադպրոցական կրթության մեջ ընդգրկման ավելացմանը: Սույնը ամրագրված է նաև Աղքատության կրճատմանն աջակցության 2-րդ վարկային ծրագրում, որում սահմանված են հետևյալ ցուցիչները. 3 տարվա ընթացքում 5 տարեկանների ընդգրկվածությունը հասցնել 30%-ի, ընդ որում նրանց 50%-ը աղքատ ընտանիքներից:

Այս ծրագիրը մշակվել է համաձայն «Վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2006-2010 թվականների ռազմավարության» և

«Աղքատության կրճատմանն աջակցության» 2-րդ վարկային ծրագրի պահանջների:

Ծրագիրը նպատակաուղղված է.

- նախադպրոցական կրթական ծառայություններում երեխաների ընդգրկվածության աճին,
- նախադպրոցական կրթական ծառայությունների մատչելիության և որակի բարձրացմանը,
- այլընտրանքային ցածր արժողությամբ նախադպրոցական ծառայությունների ներդրմանը,
- ծնողների և համայնքների մասնակցության բարձրացմանը,
- նախադպրոցական կրթության, ծառայությունների և դրանց իրականացման պայմանների համապատասխանեցմանը պետական չափորոշիչներին:

Առանձնակի կարևորվում է նախադպրոցական ավագ տարիքի երեխաների՝ 5 տարեկանների, տարրական կրթությանը արդյունավետ նախապատրաստելու հիմնախնդիրը, ինչը կապահովի երեխաների համար հավասար մեկնարկային պայմաններ տարրական դպրոցում ուսումը շարունակելու համար, կնպաստի ետ մնացող աշակերտների թվի նվազեցմանը, ինչպես նաև կայուն հիմքեր կստեղծի նրանց անձնային ու սոցիալական հմտությունների զարգացման և ձևավորման համար: Նախադպրոցական կրթությունը ունի նաև հսկայական տնտեսական նշանակություն: Այս ոլորտում կատարված ներդրումները ունենում են երկարաժամկետ ազդեցություն հասարակության և տնտեսության զարգացման վրա: Ըստ ուսումնասիրությունների երեխաների վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության մեջ ներդրված յուրաքանչյուր 1 ԱՄՆ դոլարը հետագայում բերում է մոտ 7 ԱՄՆ դոլարի արդյունք:

Հիմնախնդիրները և դրանց լուծմանը նպաստող գործոնները

Հիմնախնդիրները

5 - 6 տարեկանների կրթության ոլորտում առկա հիմնախնդիրները հիմնականում հետևյալն են.

- երեխաների ընդգրկվածության խիստ ցածր մակարդակը հատկապես գյուղական բնակավայրերում (միջինում՝ 8.1%),
- նախադպրոցական հաստատությունների անբավարար ցանցը, մատուցվող ծառայությունների ցածր որակը և դրանց անմատչելիությունը աղքատ ընտանիքների երեխաների համար,
- նախադպրոցական կրթության ուսումնական ծրագրերի և երեխաների հետ աշխատելու մեթոդների միօրինակությունը, հնացածությունը, երեխայակենտրոն մոտեցումների ներդրման խիստ անբավարարությունը,
- նախադպրոցական ուսումնական հաստատությունների ուսումնանյութական բազայի բարոյական և ֆիզիկական մաշվածությունը,
- ֆինանսավորման անբավարարությունը և համայնքային բյուջեների սահմանափակ հնարավորությունները,
- երեխաների վաղ զարգացման և նախադպրոցական կրթության վերաբերյալ ծնողների գիտելիքների և հմտությունների պակասը,
- համայնքների և ծնողական նախաձեռնությունների պակասը,
- նախադպրոցական կրթության կազմակերպման այլընտրանքային և ցածրարժեք ծառայությունների անբավարարությունը,
- սոցիալապես անապահով ընտանիքների երեխաների ընդգրկման վերաբերյալ տեղեկությունների և տվյալների բացակայությունը,
- վիճակագրական-վերլուծական աշխատանքների անբավարար վիճակը, և այլն:

Հիմնախնդիրների լուծմանը նպաստող գործոններ

Զնայած վերոնշյալ հիմնախնդիրների առկայությանը, վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների անհրաժեշտությունը հրատապ է և դրանց իրականացման համար կան բավարար նախադրյալներ, ինչպիսիք են.

- «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ Օրենքի ընդունումը,
- նախադպրոցական հաստատությունների ցանցի առկայությունը և ֆինանսավորման աճի միտումները վերջին մի քանի տարիներին,
- դպրոցների առկայությունը ՀՀ գրեթե բոլոր համայնքներում,
- ՀՀ պետական կրթակարգի ընդունումը, որը հաստատում է կրթության շարունակականության ապահովման վերաբերյալ ՀՀ կառավարության որդեգրած քաղաքականությունը և սահմանում է նախադպրոցական կրթության չափորոշիչների ձևավորման սկզբունքները,
- տարբեր միջազգային կազմակերպությունների (ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամ, Վորլդ Վիժն , Քայլ առ Քայլ, Փրկեք երեխաներին, Պարենի համաշխարհային ծրագիր և այլն) կողմից իրականացված ծրագրերը և դրանց հետևանքով արձանագրված ընդգրկվածության աճն ու նոր՝ քիչ ծախսատար մոդելների ներդրման ուղղությամբ ձեռք բերված որոշ փորձառությունը,
- պետական բյուջեից յուրաքանչյուր տարի նախադպրոցական հաստատություններում չընդգրկված երեխաների դպրոցին

նախապատրաստման 3-ամսյա դասընթացների ֆինանսավորման նախկին փորձը,

- կրթության խիստ կարևորությունը հայ ծնողի համար,
- ծնողների պատրաստակամությունը՝ մասնակցելու իրենց երեխաների կրթությանը,
- դպրոցների շահագրգռվածությունը՝ ընդունելու լավ պատրաստված առաջին դասարանցիներ և ավելացնելու իրենց դպրոցում սովորող երեխաների թիվը:

Փորձնական ծրագրի նպատակները

Ծրագրի գլխավոր նպատակն է.

Փորձարկել «Վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության բարեփոխումների 2006-2010 թվականների ռազմավարությունը», մշակել և ներդնել նոր մոտեցումներ վաղ մանկության զարգացման և նախադպրոցական կրթության իրականացման ոլորտում՝ ավելացնելով աղքատ ընտանիքների 5-6 տարեկան երեխաների ընդգրկվածությունը :

Ինչպես նաև, փորձարկել տարբեր մոտեցումներ և Հայաստանում նախադպրոցական կրթության համակարգի հետագա զարգացման նոր և արդյունավետ մոտեցումների հիմք դնել:

Ծրագրի խնդիրներն են՝

- Նպաստել և աջակցել երեխաների նախադպրոցական կրթության իրականացման նոր՝ ցածրարժեք ծառայությունների ներդրմանը, որոնք մատչելի կլինեն բնակչության առավել անապահով խավերին, ինչպես նաև կնպաստեն գործող հաստատություններում երեխաների ընդգրկման աճին:
- Աջակցել դպրոցին նախապատրաստման ու երեխաների ընդհանուր զարգացմանն ուղղված նախադպրոցական երեխայակենտրոն կրթական ծրագրերի մշակմանն ու իրականացմանը:
- Բարելավել համայնքների կարողությունները և խթանել նրանց նախաձեռնությունները ուղղված նախադպրոցական կրթական մատչելի ծառայությունների մատուցմանը:
- Խրախուսել և աջակցել ծնողներին հարստացնելու իրենց գիտելիքները և մասնակցելու իրենց երեխաների նախադպրոցական կրթության կազմակերպմանը:
- Փորձարկել նախադպրոցական կրթության նոր մշակվելիք չափորոշիչները, ապահովելով երեխայակենտրոն միջավայր, որակյալ կրթություն ու խնամք՝ երեխաների հետ աշխատանքի նորագույն և արդյունավետ մեթոդների ներդրմամբ:
- Բարելավել նախադպրոցական կրթության և վաղ մանկության զարգացման օրենսդրական դաշտը՝ դարձնելով այն առավել նպաստավոր նոր նախաձեռնությունների, մատչելի ծառայությունների իրականացման և ներդրումների համար:

Ծրագրի նկարագրությունը

Փորձնական ծրագիրը նախատեսում է առաջին հերթին աջակցություն ցուցաբերել 5/6 տարեկանների նախադպրոցական կրթության կազմակերպմանը, ընդգրկվածության ավելացմանը, նոր այլընտրանքային ծառայությունների ներդրմանը:

Փորձնական ծրագրում որպես հիմնական թիրախային խումբ են ընտրվում աղքատ, անապահով ընտանիքները և դրանց երեխաները: Ծրագրին կարող են մասնակցել համայնքներ, նախադպրոցական հաստատություններ, դպրոցներ, այլ կրթական հաստատություններ, հասարակական կազմակերպություններ, անհատներ և ծնողների խմբեր, որոնք կներկայացնեն նախադպրոցական կրթական ծրագրերի իրականացման պլաններ:

Առանձին ծրագրերը ըստ համայնքների կարող են տարբեր լինել և այն կախված կլինի համայնքի ներկայացրած առաջարկից, նրա մասնակցության ձևից, երեխաների թիրախային տարիքային խմբերի ընտրությունից: Կարևորն է, որ համայնքը և ծնողներն իրենք որոշեն իրենց համար առաջնահերթ կարիքները, ծառայությունների նախընտրելի և իրականացնելի տարբերակը, իրենց մասնակցության ձևը, ներդրումների չափն ու եղանակը: Ծրագրերի իրականացմանն աջակցող կազմակերպությունները, ԿԳ նախարարությունը, մարզպետարանների կրթության վարչությունները ցույց կտան անհրաժեշտ տեխնիկական/մեթոդական աջակցություն, առաջարկների մշակման ու ներկայացման, ինչպես նաև հետագայում ծրագրերի իրականացման ընթացքում:

Փորձնական ծրագրի իրականացման մեկ այլ տարբերակ կարող է լինել ԿԳ նախարարության, մարզպետարանների, համայնքների և հաստատությունների համագործակցությամբ թիրախային համայնքների որոշումը և ծրագրերի համապատասխան մոդելների մշակումը, որը մասամբ կֆինանսավորվի պետական բյուջեից՝ «Նախադպրոցական ավագ տարիքային խմբի երեխաներին դպրոցին նախապատրաստելու» ծրագիր անվամբ: Այդ միջոցները կհատկացվեն այն մանկապարտեզներին կամ դպրոցներին, որոնք կներկայացնեն առավել իրատեսական, քիչ ծախսատար ծրագրեր, որոնցում հաշվի առնված կլինեն փորձնական ծրագրի առաջնահերթությունները և որոնք ուղղված կլինեն երեխայի ընդհանուր զարգացման և դպրոցին նախապատրաստման փորձնական ուսումնական ծրագրի իրականացմանը: Այսպիսի ծրագրերի տևողությունը կարող է լինել 3-ամսից մինչև 1 տարի:

Ուսումնական ծրագիր և բովանդակություն

Նախարարությունը կքննարկի և կհաստատի 5/6 տարեկանների՝ անցումային կրթական չափորոշիչներ և ըստ դրա կմշակվի փորձնական ուսումնական/կրթական ծրագրի նախագիծ: Այդ ծրագիրը պարտադիր կլինի այն հաստատությունների/կազմակերպությունների համար, որոնք կիրականացնեն նախադպրոցական կրթություն: Այն պետք է ապահովի չափորոշիչներով սահմանված նվազագույն պահանջները:

Ենթադրվում է, որ փորձնական ուսումնական ծրագրով ուսուցում կիրականացվի գործող նախադպրոցական հաստատությունների կամ դպրոցների բազայի վրա՝ ոչ պակաս օրական 2 ժամ տևողությամբ և տարվա ընթացքում 90 օր: Այն կարող է իրականացվել նաև տարբեր կենտրոնների բազայի վրա, որոնք արդեն ստեղծվել են տարբեր կազմակերպությունների կողմից իրականացված ծրագրերի արդյունքում, կամ կստեղծվեն փորձնական ծրագրի ընթացքում:

Ծրագրի իրականացման հնարավոր մոդելները

Ծրագրի իրականացման հնարավոր մոդելներն ընտրելիս պետք է հաշվի առնել, որ համայնքները ըստ կրթական հաստատությունների առկայության երեք տիպի են.

- ա) համայնքում կա նախադպրոցական հաստատություն և դպրոց,
- բ) համայնքում չկա նախադպրոցական հաստատություն, կա դպրոց,
- գ) համայնքում չկա, ոչ նախադպրոցական հաստատություն և ոչ էլ դպրոց:

Նախադպրոցական կրթական ծառայությունների կազմակերպման վայր կարող են լինել.

- տվյալ համայնքում գործող նախադպրոցական հաստատությունում,
- տվյալ համայնքում գործող դպրոցը/ները,
- տվյալ համայնքում գործող այլ կրթամշակութային կամ առողջապահական հիմնարկները,
- այլ:

Ընդ որում, նույնիսկ մանկապարտեզի կամ դպրոցի առկայության դեպքում կարող են ընտրվել այլ վայրեր՝ հիմք ընդունելով ներկայացված առաջարկները:

Ծրագրի շրջանակներում քննարկվելու են հետևյալ հիմնական մոդելները

1. դպրոցներում՝ 2-3 ժամ տևողությամբ նախադպրոցական կրթական ծառայությունների կազմակերպում (առանց սննդի, կամ երեխաները սնունդը բերում են իրենց հետ),
2. նախադպրոցական հաստատություն հաճախող երեխաների թվի ավելացում՝ այլընտրանքային ծառայությունների ներդրման միջոցով.
  - ա. առաջին հերթին անապահով ընտանիքների երեխաների ընդգրկմամբ՝ նոր խմբերի բացման կամ թերկոմպլեկտավորված խմբերի լրացման միջոցով,
  - բ. նախադպրոցական հաստատություններում 2-3 ժամ տևողությամբ նախադպրոցական կրթական ծառայությունների կազմակերպում (առանց սննդի, կամ երեխաները սնունդը բերում են իրենց հետ),
  - գ. երկարացված օրով ծառայությունների մատուցում՝ աշխատող ընտանիքների երեխաներին
3. ծնողական կրթության կենտրոնների հիմնում
4. այլ:

Ըստ համայնքների մոդելների ընտրության ժամանակ հաշվի կառնվեն համայնքների կարիքները, հնարավորությունները, արդյունավետության և շարունակականության ապահովման ռեսուրսներն ու զարգացման հեռանկարները.

Նշված մոդելների մի մասը հնարավոր է իրականացնել նվազագույն ծախսերով, եթե ծրագրերում ակտիվորեն ներգրավվեն հենց երեխաների ծնողները, ընտանիքների անդամները՝ որպես խոհարարներ, դայակներ, իսկ կրթություն ունենալու դեպքում նաև մանկավարժներ, որոնք կստանան անվճար վերապատրաստումներ և խորհրդատվություն: Նկատի ունենալով նաև դպրոցների դասավարների, տարրական դասարանների այլ ուսուցիչների, դպրոցների տնօրենների շահագրգռվածությունը ակտիվ/մտածող/համագործակցող/ստեղծագործող առաջին դասարանցիներ ունենալու հարցում, կարելի է փոքր խրախուսանքով կամ բարեգործական հիմունքներով ներգրավել նաև նրանց, ինչպես նաև այլ մասնագետների և խորհրդատուների:

Ծրագրի գործողությունների համառոտ նկարագիրը

Ուսումնասիրություններ և կարիքների գնահատում ՀՀ մարզերում՝ պարզելու աղքատ ընտանիքների երեխաների ընդգրկվածության տոկոսը նախադպրոցական կրթական հաստատություններում կամ նախադպրոցական կրթական այլընտրանքային ծառայություններում, մատուցվող ծառայությունների մատչելիությունը, ծնողների ակնկալիքները, նրանց մասնակցության հնարավորությունները: Հարկ է հստակեցնել նաև ընդգրկվածությունը ըստ քաղաք-գյուղ բաժանման՝ հիմնական ցուցանիշները սահմանելու նպատակով: Անհրաժեշտ է նաև ճշտել երեխաների ընդգրկվածությունը ըստ առանձին տարիքային խմբերի (4-տարեկան, 5-տարեկան, 6-տարեկան): Ուսումնասիրության արդյունքում ստացված տվյալները թույլ կտան բարելավել պլանավորումը, հստակեցնել ծրագրի հիմնական ցուցանիշները, պլանավորել համապատասխան ծախսերը առավել մեծ ճշգրտությամբ, ինչպես նաև բարձրացնել ծրագրի արդյունավետությունը:

Փորձնական ուսումնական ծրագրերի մշակում 5/6 տարեկանների համար, ինչը պետք է բխի նախադպրոցական կրթության չափորոշիչներից՝ ապահովելով օրենքով և

ռազմավարական ծրագրով նախադպրոցական կրթությանը ներկայացվող պահանջները, մասնավորապես՝

- նախադպրոցական տարիքի առանձնահատկությունների հաշվառում, տարիքային այդ խմբի երեխաների բնականոն զարգացում
- սահուն անցում տարրական դպրոց
- ուսումնական ծրագրի նվազագույն ծավալի սահմանում՝ հիմք ընդունելով նախադպրոցական չափորոշիչները:

Ծրագրերի մասնակիցների ընտրություն

Փորձնական ծրագրին կարող են մասնակցել համայնքներ, ծնողների խմբեր, դպրոցներ, նախադպրոցական հաստատություններ:

Ծրագրերի ընտրությունը կիրականացվի հետևյալ երեք գլխավոր չափանիշների հաշվառմամբ.

- ներկայացրած առաջարկների արդյունավետությունը և համապատասխանությունը ծրագրի նպատակներին՝ կատարելով դրանց համեմատական վերլուծություն,
- ներկայացված ծրագրերի հիմնավորվածությունը և շարունակականության հեռանկարները,
- ուսումնասիրության և մոնիթորինգի արդյունքները:

Համայնքները ուսումնասիրության արդյունքում կբաժանվեն հետևյալ երեք ենթախմբերի.

- քաղաքային համայնքներ
- գյուղական համայնքներ, որտեղ կան և՛ դպրոցներ, և մանկապարտեզներ
- գյուղական համայնքներ, որտեղ չկան մանկապարտեզներ

Այս բաժանումը նախատեսվում է այն նպատակով, որպեսզի ապահովվի տարբեր տիպի համայնքների ընդգրկվածությունը ծրագրում՝ ստեղծելով մասնակցության հավասար հնարավորություններ նշված տարածաշրջանների բոլոր համայնքների համար՝ անկախ դրանց ֆինանսական կարողություններից, աղքատության աստիճանից, կադրային և այլ ռեսուրսներից:

Այսպիսով, կձևավորվեն համայնքների մի քանի խմբեր, և ծրագրերի ընտրությունը կկատարվի ներխմբային մրցույթում:

Ծրագրերի իրականացման համար անհրաժեշտ իրավա-նորմատիվային փաստաթղթերի մշակում

Ծրագրերի իրականացման դեպքում կարող են առաջանալ խնդիրներ, որոնք չեն կարգավորվում ՀՀ օրենսդրությամբ, մասնավորապես այնպիսի ծրագրերի իրականացման դեպքում, որոնք չեն համարվի դպրոցի կամ մանկապարտեզի կողմից մատուցվող ծառայություններ: Ծրագրի իրականացման ընթացքում ավելի ակնհայտ կդառնա, թե ինչպիսի օրենսդրական փաստաթղթերի կարիք կա, կամ թե ինչ փոփոխությունների անհրաժեշտություն կա արդեն գործող իրավանորմատիվային փաստաթղթերում:

Այսպիսով, ծրագրի իրականացման համար անհրաժեշտ իրավանորմատիվային փաստաթղթերը կմշակվեն նախապես և իրականացման ընթացքում՝ ըստ անհրաժեշտության:

Ծրագրում ընդգրկված հաստատությունների կադրերի և այլ մասնակիցների վերապատրաստում, այդ թվում՝

- խորհրդատվություն,

- ուսումնական նյութերի մշակում,
- դասախոսների պատրաստում,
- մանկավարժների և վարչական կադրերի վերապատրաստում
- այլ մասնակիցների վերապատրաստում՝ օգտագործելով տարբեր կազմակերպությունների կողմից ստեղծված ռեսուրսները:

Համապատասխան պայմանների ստեղծում, այդ թվում՝

- շենքերի կամ անհրաժեշտ տարածքների նորոգում, վարձակալում, կամ անհատույց տրամադրում՝ կախված նախադպրոցական կրթական ծառայության մատուցման եղանակից,
- փափուկ և կոշտ գույքի ձեռքբերում և կահավորում,
- տեխնիկական միջոցների և սարքավորումների ձեռքբերում,
- ուսումնադիտողական պարագաներով, խաղալիքներով և այլ անհրաժեշտ միջոցներով ապահովում,
- մանկական հրապարակների ստեղծում:

Ծրագրի գնահատում, հետադարձ կապի ապահովում

Փորձնական ծրագրի իրականացման տարբեր փուլերում անհրաժեշտ կլինի իրականացնել միջանկյալ գնահատումներ, որոնք թույլ կտան բարելավել իրականացվող ծրագրերը: Դրանք անհրաժեշտ տեղեկություններ կտան և՛ ծրագրին իրականացնող կազմակերպություններին, և՛ համայնքներին, և՛ այլ մասնակիցների ու շահառուներին: Բացի այդ կիրականացվեն ամփոփիչ գնահատումներ, որոնք կներառվեն հաշվետվությունների մեջ և կնպաստեն ծրագրերի բարելավմանն ու հաջորդ փուլերի առավել արդյունավետ պլանավորմանը:

Ծրագրի իրականացման վայրերը

Նախատեսվում է փորձնական ծրագրին իրականացնել Արարատի (Արարատի մարզ) և Սպիտակի (Լոռու մարզ) տարածաշրջաններում: Տարածաշրջանների ընտրությունը, մասնավորապես, պայմանավորված է հետևյալ գործոններով.

- Արարատի մարզում ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի կողմից 3 համայնքների 5 նախադպրոցական հաստատություններում իրականացվել են նախադպրոցական կրթությունը մատչելի դարձնելու և ընդգրկվածությունն ավելացնելու փորձնական ծրագրեր: Դրանց արդյունքում ձևավորվել է համայնքների դրական վերաբերմունք, ձեռք է բերվել համապատասխան փորձառություն և կա այդ ծրագրերի ընդլայնման առաջարկություն:
- Լոռու մարզը ընդգրկված է սոցիալապես առավել անապահով 5 մարզերի թվում (ըստ ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամի կողմից անցկացված հետազոտության արդյունքների) և այնտեղ ընդգրկվածությունն ամենացածրերից մեկն է Հանրապետությունում: Իսկ Սպիտակի տարածաշրջանը միակն է հանրապետությունում, որտեղ ոչ մի գյուղական համայնքում չի գործում նախադպրոցական հաստատություն:

Աղյուսակ 1. Շենքեր, նախադպրոցական հաստատություններ, կարողություններ

	համայնքների քանակը	համայնքներ, որտեղ գործում է նախադպրոցական հաստատություն	նախադպրոցական հաստատությունների քանակը			չօգտագործվող շենքերի քանակը	տեղերի քանակը գործող նախադպրոցական հաստատություններում (երեխա)
			ընդամենը	մանկ.	մ/մ		
Արարատ	29	12	20	9	11	10	2800
Սպիտակ	22	1	2	1	1	2	

Աղյուսակ 2. Հաճախումներ, ընդգրկվածություն, ֆինանսական միջոցներ

	0-6 տարեկանների թիվը	0-6 տարեկաններից ընդգրկվածների թիվը	0-6 տարեկանների ընդգրկվածության ցուցանիշներ				նախադպրոցական հաստատություններում աշխատողների թիվը			աշխատողների կրթությունը			տարեկան միջին ծախսը մեկ երեխայի վրա (դրամ)			հաստատության տարեկան միջին բյուջեն (դրամ)
			ընդամենը	1,5տարեկանները հաճախողների մեջ	1,5-3 տարեկանները հաճախողների մեջ	4-6 տարեկանները հաճախողների մեջ	ընդամենը	կին	տղ	բարձր	մ/մ	միջնակարգ	ընդամենը	համայնքային բյուջե	ծնողական մուծումներ	
Արարատ	6720	1546	23%	1%	17%	82%	430	395	35	13%	53.8%	33.2%	74500	66300	8200	5 700 000
Սպիտակ	3000	176	5.8%	9%	18%	73%	46	42	4	26%	27%	47%	71600	59500	12100	6 300 000

- Արարատի տարածաշրջանն ունի 31 համայնք (2 քաղաք, 29 գյուղ), գործող 20 ն/դ հաստատություններից 8-ը քաղաքային են
- Սպիտակի տարածաշրջանն ունի 22 համայնք (1 քաղաք, 21 գյուղ), գործող 2 նախադպրոցական հաստատությունները գտնվում են Սպիտակ քաղաքում
- հատուկ կարիքներով երեխաները ն/դ հաստատություններում ընդգրկված չեն
- չկան վիճակագրական տվյալներ
  - o ընդգրկվածների մեջ աղքատ ընտանիքների երեխաների թվի վերաբերյալ,
  - o ավագ նախադպրոցական տարիքային խմբի (5/6) երեխաների ընդգրկվածության վերաբերյալ,
  - o ընդգրկվածության վերաբերյալ ըստ քաղաք-գյուղ բաժանման,
- Մոտավոր գնահատմամբ Սպիտակի տարածաշրջանում ն/դ հաստատություններ են հաճախում 5/6 տարեկանների միայն 6,5%-ը:

Ծրագրի իրականացման մեխանիզմները կամ մոտեցումները

Ծրագրերի իրականացմանը կարող է ցուցաբերվել երկու մոտեցում.

ա) Ծրագրի իրականացման թիրախային համայնքները **որոշվում են** ծրագրի սկզբում նախատեսված ուսումնասիրության և մոնիթորինգի արդյունքում, որոնց ցանկը քննարկվում և հաստատվում է ծրագրի խորհրդում:

Քննարկելով հարցը ընտրված համայնքների/հաստատությունների հետ՝ այս տարբերակի դեպքում հստակորեն կարելի է նախապես որոշել իրականացման մոդելները, սահմանել ֆինանսավորման աղբյուրները, տարբեր մասնակիցների ներդրումների չափն ու եղանակը, ինչպես նաև քննարկել շարունակականության համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ու մեխանիզմների հարցը:

բ) Իրականացվում են խթանման աշխատանքներ մրցույթում հայտ ներկայացրած համայնքների ղեկավարների, նախադպրոցական հաստատությունների տնօրենների և դպրոցների տնօրենների մասնակցությամբ: Առաջարկությունները գալիս են համայնքներից: Այս դեպքում կատարվում է ծրագրերի **մրցութային ընտրություն** և որոշվում են նաև ֆինանսավորման աղբյուրները :

Այս մոտեցման դեպքում փորձնական ծրագրերի ընտրության մեխանիզմը հետևյալն է.

- Կհայտարարվի ծրագրին մասնակցող համայնքների/հաստատությունների ընտրության մրցույթ՝ ըստ հետևյալ ենթախմբերի.
  - քաղաքային համայնքներ
  - գյուղական համայնքներ, որտեղ կան և՛ դպրոցներ, և՛ մանկապարտեզներ
  - գյուղական համայնքներ, որտեղ չկան մանկապարտեզներ
  - այլ
- Կիրականացվեն խթանման աշխատանքներ համայնքների ղեկավարների և կրթական հաստատությունների տնօրենների համար.
- Յուրաքանչյուր համայնք/հաստատություն, ելնելով իր առանձնահատկություններից, կներկայացնի դրամաշնորհային ծրագիր: Ծրագրին կկցվի հաստատության լրացված անձնագիրը, որը կպարունակի բոլոր անհրաժեշտ տվյալները: Ծրագրերը պետք է հաստատված լինեն համայնքապետի/ավագանու/հաստատության կառավարման խորհրդի /տնօրենի կողմից:
- Ներկայացված ծրագրերի փորձագիտական գնահատման և տեղերում իրավիճակի ուսումնասիրման արդյունքում կընտրվեն շահառու համայնքները և հաստատությունները:

Մրցույթի ընթացքում չի բացառվում նույն համայնքից մեկից ավելի ծրագրերի ներկայացումը, մասնավորապես դպրոցի և նախադպրոցական հաստատության կողմից, որոնցից կարող է ընտրվել միայն մեկը:

Փորձնական ծրագրի նախապատրաստման և ընթացիկ սպասարկման պլան-բյուջե և ժամանակացույց.

Աղյուսակ 3.

	Գործողությունը	Ժամկետը		Պատասխանատու կազմակերպությունը և ֆինանսավորողը	Քանակը/թիվը/այլ	Միավորի արժեքը (հազ. դրամ)	Ընդամենը
		ամիս	տարի				
	Փորձնական Ծրագրի 1-ին փուլ 2006թ (Ծրագրի իրականացում Արարատի և Սպիտակի տարածաշրջաններում քաղաքում)						
1.	Ուսումնասիրություն, կարիքների գնահատում	սեպտեմբեր-նոյեմբեր	2006	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ	2 մարզ	500,0	1000,0
2.	Ուսումնասիրությունների արդյունքների ամփոփում և թիրախային համայնքների գանկի ճշգրտում	հոկտեմբեր-նոյեմբեր,	2006	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ	2 մարդ- 2 ամիս	100,0	400,0
3.	Միջազգային խորհրդատվություն	ընթացքում	2006-2007	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ, ծրագրի աշխատակազմ	1 մարդ-2այց-7օր	300,0	4200,0
4.	Փորձնական ուսումնական և զարգացման ծրագրի մշակում 5-6 տարեկանների համար ըստ պետական նախադպրոցական կրթական չափորոշիչի	հոկտեմբեր-դեկտեմբեր	2006	ՀՀ ԿԳՆ/դոնոր կազմակերպություններ	3 մարդ-3 ամիս	100,0	900,0
5.	Աշխատանքային խմբի այցելություն որևէ երկիր՝ ուսումնասիրելու նոր մոտեցումները և միջազգային փորձը	հոկտեմբեր-դեկտեմբեր	2006-2007	ՀՀ ԿԳ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ	5	2500,0	12500,0
6.	Ծրագրի իրականացման նորմատիվային փաստաթղթերի մշակում և լրամշակում՝ ելնելով փորձարկման արդյունքներից	ընթացքում	2006-2008	ՀՀ ԿԳ նախարարություն,	4 մարդ-6ամիս	100,0	2400,0
7.	Ծրագրի մասնակիցների ընտրություն		2006-2007			0	0

	Գործողությունը	Ժամկետը		Պատասխանատու կազմակերպությունը և ֆինանսավորողը	Քանակը/թիվը/այլ	Միավորի արժեքը (հազ. դրամ)	Ընդամենը
	խթանման աշխատանքներ, ծրագրի առաջարկներ մշակելու հետադարձությունների ուսուցում, տեխնիկական աջակցություն	դեկտեմբեր	2006	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ	2	300,0	600,0
	Ծրագրերի առաջարկների մշակում	հունվար	2007	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ		0	0
	ներկայացված առաջարկների ուսումնասիրություն, քննարկում, ծրագրերի ընտրություն, պայմանագրերի կնքում	փետրվար-մարտ	2007	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ		0	0
8.	ծրագրերի իրականացում	մարտ-նոյեմբեր	2007	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ, ծրագրի աշխատակազմ		0	0
9.	ծրագրի մասնակիցների վերապատրաստում, այդ թվում ուսումնական նյութերի մշակում և բազմացում	ընթացքում	2006-2007	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ, ծրագրի աշխատակազմ	30	90,0	2700,0
10	Մոնիտորինգ և գնահատում, փորձագիտական օժանդակություն	ծրագրի ընթացքում	2007	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ	10միկրոծրագիր-2այց-2օր-2մարդ=80մարդ/օր	15,0	1200,0
11	ծրագրերի հաշվետվությունների ներկայացում	հունվար	2008	ՀՀ ԿԳՆ, ծրագրի աշխատակազմ		0	0
12	Փորձնական ծրագրի 1-ին փուլի ընթացիկ/ամփոփիչ գնահատում (վերլուծություն և առաջարկություններ այլ մարզերում ծրագրի ներդրման վերաբերյալ)	հոկտեմբեր, փետրվար	2007-2008	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ	2	1000,0	2000,0
13	Ծրագրի աշխատակազմ		2006-2008	ՀՀ ԿԳՆ/ՀԲ/դոնոր կազմակերպություններ	2մարդ-20ամիս	200,0	8000,0
14	Ընթացիկ ծախսեր, այդ թվում ծրագրի լուսաբանում		2006-2008		20 ամիս	150,0	3000,0
	Ընդամենը						38900,0

Ծրագրի մասնակիցները, շահառուները և նրանց պատասխանատվությունը

Աղյուսակ 4.

<i>կազմակերպությունը</i>	<i>ինչի՞ համար է պատասխանատու</i>	<i>ձեռքբերումները</i>
<p>ՀՀ ԿԳ նախարարություն (այդ թվում ԿԾԿ, ԿԱԻ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • քաղաքականության մշակում • փորձնական ծրագրի օրենսդրական ապահովում, օրենսդրության բարելավում • փորձնական ծրագրի ֆինանսավորման համակարգում • ծրագրի աշխատանքների համակարգում • ծրագրերի փորձաքննություն և ընտրություն • ուսումնական ծրագրերի մշակում • ծրագրերի իրականացման կառավարում • վերապատրաստումների պլանավորում, դասընթացների մշակում և դրանց կազմակերպում • ծրագրի մոնիթորինգ, տեխնիկական աջակցություն և գնահատում • ծրագրի լուսաբանում 	<ul style="list-style-type: none"> • կարողությունների զարգացում • զարգացման ապագա ծրագրերի մշակման նախադրյալների ստեղծում • ոլորտի աշխատանքների համակարգման ինստիտուցիոնալ փորձառության զարգացում
<p>Միջազգային կամ դոնոր կազմակերպություններ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ծրագրերի իրականացում և աջակցություն իրականացնող այլ կազմակերպությունների և անհատների կողմից • ընթացիկ մոնիթորինգ, մասնակցություն միջանկյալ և ամփոփիչ գնահատմանը • տեխնիկական աջակցություն • գնահատում • աջակցություն շնորհանդեսների կազմակերպմանը • աջակցություն ծրագրի լուսաբանմանը 	<ul style="list-style-type: none"> • կարողությունների զարգացում • նոր ծրագրերի մշակման և ներդրման փորձառության ձեռքբերում • երեխայի իրավունքների իրացման և այլ դեմոկրատական արժեքների ուղղությամբ իրենց առաքելությունների կատարում
<p>Մարզպետարանների կրթության վարչություններ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • տվյալների հավաքում, վերլուծություն, ամփոփում • խթանման աշխատանքների իրականացում • մասնակցություն իրականացվելիք ծրագրերի ընտրությանը՝ կատարելով տեղական մոնիթորինգ և պարզելով ծրագրերի իրականացնելույան մակարդակը • տեխնիկական աջակցություն ծրագրերի մշակմանը 	<ul style="list-style-type: none"> •

	<ul style="list-style-type: none"> • հետադարձ կապի ապահովում, տեղեկատվության փոխանցում • հաշվետվությունների պատրաստում և ներկայացում • ծրագրի մոնիթորինգ • ծրագրերի լուսաբանում տեղական ՋԼՄ-ներով 	
ՏԻՄ (Համայնքեր)	<ul style="list-style-type: none"> • համայնքի իրավիճակի վերլուծություն • կարիքների ճշգրտում, համայնքի համախմբում, ծրագրի առաջարկի մշակում և ներկայացում • ծրագրի իրականացում կամ աջակցություն ծրագրի իրականացմանը, • ծրագրի առաջարկում նախատեսված ներդրումների ապահովում • հաշվետվությունների պատրաստում և ներկայացում • ծրագրերի շարունակականության մեխանիզմների մշակում և առաջարկությունների ներկայացում • ծրագրերի լուսաբանում համայնքում 	<ul style="list-style-type: none"> • կարողությունների զարգացում • համայնքի ներգրավում որոշումների կայացման մեջ • համայնքի ինքնուրույն կառավարման գիտելիքների և հմտությունների զարգացում
Ծնողներ	<ul style="list-style-type: none"> • մասնակցություն առաջնահերթ կարիքների հայտնաբերմանը, • մասնակցություն ծրագրի առաջարկի մշակմանը • ակտիվ մասնակցություն ծրագրի իրականացմանը • ներդրումների կատարում 	<ul style="list-style-type: none"> • մասնակցություն և գիտելիքների ու հմտությունների ձեռքբերում իրենց երեխաներին վերաբերող հարցերում որոշումների կայացման գործում
Դպրոցներ/ նախադպրոցական հաստատություններ	<ul style="list-style-type: none"> • փորձնական ծրագրերի մշակում, • ծրագրերի իրականացում • ինքնագնահատում • հաշվետվությունների մշակում և ներկայացում • ծրագրի հրապարակայնության ապահովում համայնքում • շնորհանդեսների կազմակերպում 	<ul style="list-style-type: none"> • նոր մոտեցումների մշակման կարողությունների զարգացում • նորարարական աշխատանքների փորձառություն • կարողությունների զարգացում

Ծրագրի իրականացման մոդելների նկարագրություն

Հիմնական ցուցանիշներ

Հայաստանի Հանրապետությունում 0-ից մինչև 6 տարեկան երեխաների ընդգրկվածությունը նախադպրոցական հաստատություններում միջինում կազմում է 19.1% (քաղաքներում՝ 27.9%, գյուղերում՝ 8.1%): Դա նշանակում է, որ միջինում՝ յուրաքանչյուր տարածաշրջանում անհրաժեշտ կլինի փորձնական ծրագրի ընթացքում ընդգրկվածությունը ավելացնել միջինում 10%-ով՝ ընդ որում հիմնական շեշտը դնելով գյուղական բնակավայրերի վրա (ծրագրի հավելված 2.1):

Ստորև ներկայացվում է առաջարկվող մոդելների նկարագրությունը և դրանց ներդրման համար պահանջվող ֆինանսական ծախսերի մոտավոր հաշվարկներ

Մոդել 1. Դպրոցներում իրականացնել նախադպրոցական կրթական ծրագրեր 5-ից մինչև 6 տարեկանների համար, ապահովելով ազատ և համակողմանի զարգացման միջավայր և կիրառելով ուսուցողական ակտիվ մեթոդներ:

Այս մոդելը նախատեսում է բացել 1-ամյա նախադպրոցական դասարաններ հիմնականում այն համայնքների հանրակրթական դպրոցներում, որտեղ չկան նախադպրոցական հաստատություններ: Այս մոդելով դպրոցի դասասենյակներից մեկը վերածվում է նախադպրոցական խաղասենյակ-դասարանի: Մոդելը արդյունավետ է և քիչ ծախսատար: Այն հեշտությամբ կարող է իրականացվել գյուղական վայրերում: Մոդելի առավելությունն այն է, որ հիմնվում է դպրոցների առկա խոշոր ցանցի վրա:

Կընդգրկվեն հիմնականում 5-6 տարեկանները՝ ծնողների դիմումների հիման վրա: Կստեղծվեն համապատասխան պայմաններ, որոնք հնարավորինս մոտ կլինեն ընտանեկանին, նպաստելով՝ յուրաքանչյուր երեխայի ազատ և դինամիկ շարունակական զարգացմանը, մտավոր, ֆիզիկական և ստեղծագործական կարողությունների լիարժեք դրսևորմանը: Արդյունքում ակնկալվում է, որ ծրագրում ընդգրկված երեխաները կզարգացնեն իրենց ինքնուրույն ստեղծագործական կարողությունները, ձեռք կբերեն համագործակցելու և թիմով աշխատելու հմտություններ, կկարողանան կազմակերպել իրենց առօրյան և արդյունքում նաև պատրաստ կլինեն դպրոցին:

Հեռավոր բնակավայրերում, որտեղ տարրական դասարանները թերկոմպլեկտավորված են և նախադպրոցական դասարանում ընդգրկված 5 տարեկան երեխաների թիվը փոքր է, կարելի է ստեղծել խառը դասարան, որտեղ կլինեն և 1-ին դասարանցիները և նախադպրոցական տարիքի երեխաները:

Ստորև ներկայացվում է առաջարկվող մոդելի և անհրաժեշտ ծախսերի ընդհանուր նկարագրությունը:

Աղյուսակ 5.

Չափորոշիչ	Առաջարկություն	Հայտնի/ հաշվարկային ծախսեր	Հիմնավորում/Քննարկում
Երեխաների թիվը մեկ դասարանում	Առավելագույնը 25 երեխա Փոքրաթիվ բնակչությանը համայնքներում կարելի է կիրառել բազմատարիքային դասարանների մոդելը՝ 5-7/8 տարեկանները միասին	0	Փորձնական ծրագրում այս մոդելը հիմնականում կիրականացվի այն բնակավայրերում, որտեղ մանկապարտեզներ չկան: Երեխաների թիվը կախված կլինի նաև համայնքում առկա 5/6 տարեկանների թվից, դիմումների քանակից, ինչպես նաև ֆիզիկական պայմաններից
Պարապմունքների հաճախականությունը	Շաբաթը երեքից հինգ օր,	0	
Ուսուցման ժամերը	Օրական 2-3 ժամ Օրինակ՝ առավոտյան 9:00-12:00	0	Սնունդ չի նախատեսվում, սակայն այլ լուծումներ կարող են գտնվել
Ծրագրի գործունեության ժամանակաշրջանը տարվա ընթացքում.	Ծրագիրը գործում է մեկ տարվա ընթացքում 8-9 ամիս տևողությամբ:	0	Իրականացվում է դպրոցական ուսումնական տարվա ընթացքում
Մանկավարժ/երեխա թվային հարաբերությունը	միջինում 1/20 Մեկ խմբի համար մեկ լրիվ դրույթով աշխատող մանկավարժ ընդգրկված երեխաների ծնողների թվից ընտրված մեկ կամավոր օգնականով՝ որը ընթացքում կարող է փոխարինվել մեկ ուրիշով	0	Ցանկալի է որ սկզբնական ամիսների ընթացքում (սեպտ. - դեկտեմբեր), երբ երեխաները հարմարվելու խնդիրներ են ունենում, մանկավարժին օգնի համայնքային կամավոր
Տարիքային խումբ	5-ից 6 տարեկան երեխաներ	0	Ծրագիրն ուղղված է երեխայի համակողմանի զարգացման պայմանների ստեղծմանը և դպրոցին նախապատրաստելուն: Ոիստի ընդգրկվում են հաջորդ տարի առաջին դասարան գնացողները:
Աշխատավարձ			
Աշխատողների թիվը ծրագրում	Լրիվ դրույթով 1 աշխատող և 1 կամավոր	480000	Հիմք ընդունելով «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենքը՝ 1 դրույթը սահմանել նվազագույն միջինում աշխատավարձի կրկնապատիկը:
Լրացուցիչ աշխատողներ	Համայնքային կամավոր	0	Սա կլինի ծնողների ներդրումը, Այլ աշխատողներ չեն ավելանում, քանի որ կազմակերպվում է դպրոցում

Նպաստներ և ապահովագրություն	Լրիվ դրույքով 1 աշխատողի համար	152600	Աշխատավարձի 31.8%
Ծրագրի ընթացիկ կառավարում		0	Իրականացվում է դպրոցի կողմից, անվճար
Ընդամենը աշխատավարձ		632600	
Այլ ուղղակի/ընթացիկ ծախսեր			
Նյութեր և պարագաներ	Սպառողական նյութեր՝ գրքեր, տետրեր, թուղթ, գրիչներ, մատիտներ, կավիճ, ջրաներկ	50000	Նյութերի և պարագաների հաշվարկային ծախսը մեկ երեխայի համար 2005թ. մանկապարտեզներում կազմել է 200դրամ: Այն անբավարար է և պետք է ավելացնել առնվազն 10 անգամ՝ 25X2000դրամ
Հեռախոս/փոստ	Ծնողների հետ կապի համար	52350	Հաշվարկային ծախսերի համար հիմք են ընդունվել համայնքների կողմից 2005թ. կատարած փաստացի ծախսերի միջինը (200դրամ. մեկ երեխայի համար մեկ տարում): Հաշվարկն արվել է 25 երեխայի հաշվով: Հաշվարկվել է գումարի 50%-ը:
Ջրմուղ/կոյուղի	Վճարելու է դպրոցը, կամ նախատեսվում են լրացուցիչ միջոցներ դպրոցի 1 երեխայի հաշվով հաստատված նորմատիվների շրջանակում	7900	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների 316.3 դրամ/աշ: 316.3X2
Էլեկտրաէներգիա		14000	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների՝ 1 կվ/ժամը=25 դրամի դեպքում մեկ աշակերտի համար տարեկան՝ 560 դրամ: 25x560=14000դրամ
Վառելիք և ջեռուցում	կջեռուցվի օրվա կեսը	49820	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների՝ 1 սեզոնում տաքացվող օրերի միջին թիվը կազմում 90օր, միջինում օրական 9.4 կվ/ժամ 1 ջեռուցիչի համար: 2ջեռ. x9.4x106x25դրամ/կվ=49820դր
Այլ կոմունալ ծախսեր		1905	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների՝ 76.2 դրամ/աշ: 76.2 x 25=1905
Ընդամենը ընթացիկ ծախսեր		175975	
Մեկնարկային/ներդրումային ծախսեր			

Տարածքի նախնական նորոգում	Դասասենյակի վերանորոգում.	400000	Դպրոցների մեծ մասն ունի չօգտագործվող, սակայն ֆիզիկապես մաշված սենյակներ: Մեկ սենյակի վերանորոգման համար միջինում ծախսվում է մոտ 400000 դրամ
Կահավորանք	Սեղաններ, աթոռներ, գրապահարաններ, դարակներ	545000	Անհրաժեշտ է նոր կահույք ըստ տարիքային պահանջների, ինչպես նաև սենյակների կահավորում գորգերով և այլ փափուկ կահույքով: Սեղաններ խմբային աշխատանքի համար՝ 6հատ և 25 աթոռներ, գորգ մոտ 30 քառ.մ
Ուսումնական կամ ուսուցողական նյութեր	Գրքեր, խաղալիքներ, ուսուցողական նյութեր, ռեբուսներ, մեծ խաղալիքներ դերային խաղերի համար	307500	Սրանք շատ կարևոր են մեկնարկի համար: Նյութերի մի մասը ժամանակի ընթացքում անհրաժեշտ է համալրել: Ըստ Քայլ առ Քայլ ծրագրի
Նախնական վերապատրաստման ծախսեր	1 ուսուցիչ-դաստիարակի վերապատրաստում նոր ուսումնական ծրագրով և ուսուցման նոր մեթոդներով՝ առնվազն 6 օր (երկու եռօրյա դասընթացներ):	90000	Վերապատրաստումը հիմնված է 5-ից 6 տարեկանների համար նոր մշակվելիք չափորոշիչների ուսումնական ծրագրի և ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների վրա: Մեկօրվա վերապատրաստման ծախսը 1 անձի համար միջինում կազմում է 15000 դրամ
Ընդամենը ներդրումային ծախսեր		1342500	
Ընդամենը		2 151 075	

Այսպիսով՝ այս մոդելի դեպքում մեկ նախադպրոցական դասարանի 1 տարվա ծախսերը մոտավորապես կկազմեն 2 151 075 դրամ: Մեկ երեխայի հաշվով տարեկան ծախսը կկազմի 86 100 դրամ: Ընդ որում, այս ծախսերի մի մասը՝ 1 342 500 դրամը, ներդրումային ծախսեր են, որոնք մի քանի տարվա համար են: Հետևաբար, մյուս տարիների համար կպահանջվի շուրջ 808 900 դրամ՝ տարեկան (1 երեխայի հաշվով մոտ 32 400 դրամ): Ներդրումային ծախսերը կարվեն դոնորների աջակցությամբ, ինչպես նաև կմասնակցեն ծնողներն ու դպրոցը:

Այսպիսով, հաջորդ տարիներին, պետական ներդրումները մեկ երեխայի համար կկազմեն շուրջ 32000 դրամ տարեկան, ինչը արդեն այսօր կազմում է մանկապարտեզներում մեկ երեխայի վր ակատարվող ծախսերի մոտ 1/3-ը:

Մոդել 1.1. Դպրոցներում իրականացնել նախապատրաստական նախադպրոցական կրթական երեքամսյա ծրագիր 5-ից մինչև 6 տարեկանների համար՝ ապահովելով ազատ և համակողմանի զարգացման միջավայր և կիրառելով ուսուցման ակտիվ մեթոդներ:

Կազմակերպվում են ամառային (կամ այլ ավելի հարմար ժամկետներում) երեքամսյա դասընթացներ 5-6 տարեկանների համար, որոնք պետք է նոր ուսումնական տարում հաճախեն 1-ին դասարան: Ծրագրում առաջին հերթին կընդգրկվեն աղքատ ընտանիքների

երեխաները: Այս դեպքում ծախսերը էապես կկրճատվեն: ՀՀ ԿԳ նախարարության կողմից նախկինում իրականացվել է դպրոցին նախապատրաստման կարճատև դասընթացների ծրագիր, որը ֆինանսավորվել է պետական բյուջեից: Նախատեսված է եղել 3-ամսյա դասընթացներ, ամսական 4 շաբաթ, շաբաթական 5 օր և օրական 3-4 ժամ տևողությամբ:

Ստորև ներկայացվում է մոդել 1.1-ի մանրամասն նկարագրությունը և անհրաժեշտ ծախսերի մոտավոր հաշվարկը (այս մոդելի դեպքում կարող է օգտագործվել նաև 6-տարեկանների համար դպրոցում ստեղծված դասասենյակը ինչը էապես կնվազեցնի ներդրումային ծախսերը):

Աղյուսակ 6.

Չափորոշիչ	Առաջարկություն	Հայտնի/հաշվարկային ծախսեր	Հիմնավորում/Քննարկում
Երեխաների թիվը մեկ դասարանում	միջինում 25	0	Փորձնական ծրագրում այս մոդելը կարող է իրականացվել ցանկացած համայնքում որտեղ կա դպրոց
Դասերի հաճախականությունը	Շաբաթը հինգ օր,	0	
Ուսուցման ժամերը	Օրական 3-4 ժամ	0	
Ծրագրի գործունեության ժամանակաշրջանը տարվա ընթացքում.	Ծրագիրը գործում է երեք ամիս տևողությամբ	0	Իրականացվում է դպրոցական ուսումնական տարվա 2-րդ կիսամյակում կամ ամառային արձակուրդների ընթացքում՝ կախված տվյալ դպրոցի պայմաններից և այլ հանգամանքներից
Մանկավարժ/երեխա թվային հարաբերությունը	միջինում 2/25 Մեկ խմբի համար մեկ՝ լրիվ դրույքով աշխատող մանկավարժ և մեկ օգնական	0	Ցանկալի է, որ 1-ին ամսվա ընթացքում, երբ երեխաները հարմարվելու խնդիրներ են ունենում, ծնողները որպես կամավորներ օգնեն մանկավարժներին
Տարիքային խումբ	5-6 տարեկան երեխաներ	0	Ծրագիրն ուղղված է երեխայի համակողմանի զարգացման պայմանների ստեղծմանը և դպրոցին նախապատրաստելուն: Ուստի ընդգրկվում են հաջորդ տարի առաջին դասարան գնացող երեխաները:
Աշխատուժի ծախսեր			
Աշխատողների թիվը ծրագրում	Լրիվ դրույքով 1 աշխատող	120000	Հիմք ընդունելով «Նախադպրոցական կրթության մասին» ՀՀ օրենքը 1 դրույքը սահմանել նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկը
Լրացուցիչ աշխատողներ	Ծնող-կամավոր	0	Սա կլինի ծնողների ներդրումը, Չի վճարվում

Նպաստներ և ապահովագրություն	Լրիվ դրույթով 1 աշխատողի և օգնականի համար	38200	Աշխատավարձի 31.8%
Ընդամենը աշխատուժի ծախսեր		158200	
Այլ ուղղակի/ընթացիկ ծախսեր			
Նյութեր և պարագաներ	Սպառողական նյութեր՝ գրքեր, տետրեր, թուղթ, գրիչներ, մատիտներ, կավիճ, ջրաներկ	20000	1 երեխայի համար 800 դրամ
Հեռախոս/փոստ	Ծնողներին հետ կապի համար	15700	Հաշվարկային ծախսերի համար հինք են ընդունվել համայնքների կողմից 2005թ. կատարած փաստացի ծախսերի միջինը (4400 դրամ մեկ երեխայի համար մեկ տարում): Հաշվարկն արվել է 25 երեխայի հաշվով: Հաշվարկվել է գումարի 1/4-ը:
Ջրմուղ/կոյուղի	Վճարելու է դպրոցը, կամ նախատեսվում են լրացուցիչ միջոցներ դպրոցի 1 երեխայի հաշվով հաստատված նորմատիվների շրջանակում	1975	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների 316,3 դրամ/աշ: Հաշվարկվել է գումարի 1/4-ը:
Էլեկտրա էներգիա		3500	Ըստ ՀՀ ԿԳ Նախարարության կողմից հաստատված նորմատիվների՝ 1 կվ/ժամը=25 դրամի դեպքում մեկ աշակերտի համար տարեկան՝ 560 դրամ: Հաշվարկվել է ընդհանուր գումարի 1/4 մասը: $25 \times 560 : 4 = 3500$ դրամ
Ընդամենը ընթացիկ ծախսեր		41175	
Մեկնարկային/ներդրումային ծախսեր			
Տարածքի մասնակի նորոգում	Դասասենյակի վերանորոգում.	100000	
Գույք	Խմբային աշխատանքի համար սեղաններ և աթոռներ	315000	
Կահավորանք	Գորգեր	210000	Գորգ մոտ 30 քառ.մ (1 քառ. մ = 7000 դրամ): $30 \times 7000 = 210000$ դրամ
Նախնական վերապատրաստման ծախսեր	1 ուսուցիչ-դաստիարակի վերապատրաստում նոր ուսումնական ծրագրով և ուսուցման նոր մեթոդներով՝ առնվազն 6 օր (երկու եռօրյա դասընթացներ):	90000	Վերապատրաստումը հիմնված է 5-6 տարեկանների համար նոր մշակվելիք չափորոշիչների ուսումնական ծրագրի և ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների վրա: Մեկ օրվա վերապատրաստման ծախսը 1 անձի համար միջինում կազմում է 15000 դրամ

Ուսումնական կամ ուսուցողական նյութեր	Գրքեր, խաղալիքներ, ուսուցողական նյութեր, ռեբուսներ, մեծ խաղալիքներ դերային խաղերի համար	200000	Սրանք շատ կարևոր են մեկնարկի համար: Նյութերի մի մասը ժամանակի ընթացքում անհրաժեշտ է համալրել: Ըստ «Քայլ առ Քայլ» ծրագրի մեկ դասարանի համար ծախսվում է 307500 դրամ
Ընդամենը ներդրումային ծախսեր		915000	
Ընդամենը		1114300	

Այսպիսով, այս մոդելի դեպքում մեկ նախապատրաստական դասարանի երեք ամսվա ծախսերը մոտավորապես կկազմեն **1114300** դրամ: Մեկ երեխայի հաշվով տարեկան ծախսը կկազմի 44500 դրամ: Ընդ որում, այս ծախսերի մի մասը՝ **915000** դրամը, ներդրումային ծախսեր են, որոնք մի քանի տարվա համար են: Հետևաբար, հաջորդ մի քանի տարվա համար կպահանջվի շուրջ 200000 դրամ (1 երեխայի հաշվով մոտ 7980 դրամ):

Ներդրումային ծախսերը կարվեն դոնորների աջակցությամբ, ինչպես նաև կմասնակցեն ծնողներն ու դպրոցը: Պետական բյուջեից կինանսավորվեն աշխատավարձը և ընթացիկ ծախսերը:

Այսպիսով, պետական բյուջեից ներդրումներ մեկ երեխայի հաշվով տարեկան կկազմի մոտ 8000 դրամ:

Մոդել 2. Մանկապարտեզներում իրականացնել նախադպրոցական 1-ամյա կրթական ծրագրեր 5-ից մինչև 6 տարեկանների համար, ապահովելով ազատ և համակողմանի զարգացման միջավայր և կիրառելով ուսուցման ակտիվ մեթոդներ:

Այս մոդելը նախատեսում է կազմակերպել 1-ամյա նախապատրաստական խմբեր գործող նախադպրոցական հաստատություններում: Այս մոդելով մանկապարտեզում դասասենյակներից մեկը վերածվում է խաղասենյակ-դասարանի: Մոդելը արդյունավետ է և քիչ ծախսատար: Այն հեշտությամբ կարող է իրականացվել գյուղական վայրերում: Մոդելի առավելությունն այն է, որ հիմնվում է նախադպրոցական հաստատությունների առկա ցանցի վրա:

Կընդգրկվեն հիմնականում 5-6 տարեկանները՝ ծնողների դիմումների հիման վրա: Կստեղծվեն համապատասխան պայմաններ, որոնք հնարավորինս մոտ կլինեն ընտանեկանին՝ նպաստելով յուրաքանչյուր երեխայի ազատ և դինամիկ շարունակական զարգացմանը, մտավոր և ֆիզիկական կարողությունների լիարժեք դրսևորմանը: Արդյունքում ակնկալվում է, որ ծրագրում ընդգրկված երեխաները կզարգացնեն իրենց ինքնուրույն ստեղծագործական կարողությունները, ձեռք կբերեն համագործակցելու և թիմով աշխատելու հմտություններ, կկարողանան կազմակերպել իրենց առօրյան և արդյունքում նաև պատրաստ կլինեն դպրոցին:

Հեռավոր բնակավայրերում, որտեղ մանկապարտեզային խմբերը թերկոմպլեկտավորված են կարճօրյա ծրագրով հաճախող երեխաները կընդգրկվեն ամբողջ օրով հաճախող երեխաների խմբում: Երեխաները մանկապարտեզ են գալիս շաբաթը հինգ օր՝ 2-3 ժամով: Այս մոդելը նպաստում է երեխայի ընդհանուր զարգացմանը և տալիս է հիմնական նախադպրոցական գիտելիքներ այն երեխաներին, որոնք դրանից առաջ որևէ նախադպրոցական հաստատություն չեն հաճախել:

Մոդելի նկարագրությունը և բյուջեի հաշվարկը մոտավորապես համընկնում է Մոդել 1-ի հետ, ուստի այստեղ նորից չի նկարագրվում:

Այն համայնքներում, որտեղ նախադպրոցական ավագ խումբը թերբեռնված է, նպատակահարմար է ավելացնել երեխաների ընդգրկվածությունը գործող խմբում: Դրանով էապես կնվազեցվի լրացուցիչ ծախսերը: Ստորև նկարագրվում է մոդելը և հիմնական

ծախսերը: Ենթադրվում է, որ գործող խումբը կհսով չափ է համալրված և լրացուցիչ կներգրավվեն ևս 12 երեխա

Աղյուսակ 7.

Չափորոշիչ	Առաջարկություն	Հայտնի/հաշվարկային ծախսեր	Հիմնավորում/Քննարկում
Մեկ խմբում երեխաների թիվը	Լրացվում է մինչև 25 երեխա	0	Երեխաները մանկապարտեզ կհաճախեն, ինչպես բոլորը: Տարբերությունը հաճախման կարճ ժամանակահատվածն է
Դասերի հաճախությունը	Շաբաթը հինգ օր	0	Կարող են կիրառվել նաև այլ մոտեցումներ
Դասաժամերը	Օրական` 2-3 ժամ	0	Սնունդ չի տրվում, քուն չի նախատեսվում
Տարեկան ծրագրի գործարկման ժամանակաշրջանը	Մանկապարտեզային ուսումնական տարվա ընթացքում	0	
Տարիքային խմբեր	5-6 տարեկան երեխաներ	0	Սա դպրոցին նախապատրաստվելու ծրագիր է այն երեխաների համար, որոնք պետք է դպրոց գնան, բայց չունեն նախադպրոցական կրթական որևէ փորձառություն:
Աշխատավարձ			
	Հիմնական խմբի հետ աշխատող մանկավարժի 1 օգնական` կես դրույքով	240000	Եթե մանկապարտեզում գործում է թերբեռնված խումբ, ապա նոր երեխաները ընդգրկվում են այդ խմբերում և հիմնական մանկավարժին լրացուցիչ վճարում չի նախատեսվում: Այս դեպքում նախատեսվում է 1 օգնական` կես դրույքով:
Նպաստներ և ապահովագրություն		76300	Աշխատավարձի 31.8%
Ընդամենը աշխատավարձ		316300	
Այլ ընթացիկ/ուղղակի ծախսեր			
Նյութեր և պարագաներ	Սպառողական նյութեր` գրքեր, տետրեր, թուղթ, գրիչներ, մատիտներ, կավիճ, ջրաներկ	25000	Նութերի և պարագաների հաշվարկային ծախսը մեկ երեխայի համար 2005թ. մանկապարտեզներում կազմել է 200 դրամ: Այն անբավարար է և պետք է ավելացնել առնվազն 10 անգամ: 25x2000դրամ = 50000դ
Հեռախոս/փոստ	Ծնողներին հետ կապի համար	52400	Հաշվարկային ծախսերի համար հիմք են ընդունվել համայնքների կողմից 2005թ. կատարած փաստացի ծախսերի միջինը (4400 դրամ մեկ երեխայի համար մեկ տարում` Հաշվարկվել է գումարի 50%-ը:

Ընդամենը ընթացիկ ծախսեր		77400	
Նախնական/ներդրումային ծախսեր			
Տարածքի նախնական վերանորոգում	Դասասենյակի թեթևակի վերանորոգում, ներկում	100000	
Կահավորանք	գորգ, պահարան	245000	Կահավորանքի թարմացման և լրացման համար
Նախնական վերապատրաստման ծախսեր	1 ուսուցիչ-դաստիարակի վերապատրաստում նոր ուսումնական ծրագրով և ուսուցման նոր մեթոդներով առնվազն 6 օր (երկու եռօրյա դասընթացներ):	90000	Վերապատրաստումը հիմնված է 5-6 տարեկանների համար նոր մշակվելիք չափորոշիչների ուսումնական ծրագրի և ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդների վրա: Մեկ օրվա վերապատրաստման ծախսը 1 անձի համար միջինում կազմում է 15000 դրամ
Ուսումնական կամ ուսուցողական նյութեր	Գրքեր, խաղալիքներ, ուսումնական նյութեր, գլուխկոտրուկներ, մեծ խաղալիքներ դերախաղի համար	100000	
Ընդամենը ներդրումային ծախսեր		535000	
Ընդամենը		929700	

Այսպիսով, այս մոդելի դեպքում մեկ նախապատրաստական դասարանի երեք ամսվա ծախսերը մոտավորապես կկազմեն **929700** դրամ: Մեկ երեխայի հաշվով տարեկան ծախսը կկազմի 77400 դրամ: Ընդ որում, այս ծախսերի մի մասը՝ 540000 դրամը, ներդրումային ծախսեր են, որոնք մի քանի տարվա համար են: Հետևաբար, մյուս տարվա համար կպահանջվի շուրջ 394000 դրամ (1 երեխայի հաշվով մոտ 32800 դրամ):

Այս մոդելը կախված է նախադպրոցական հիմնարկի առկայությունից: Այդ պատճառով դրա կիրառելիությունը Սպիտակի շրջանում սահմանափակվում է միայն Սպիտակ քաղաքով:

Մոդել 3. Ծնողական կրթության ռեսուրս-կենտրոնների հիմնում և ծնողական կրթության իրականացում

Ծնողների ռեսուրս-կենտրոններն ստեղծվել են կարիքավոր ընտանիքներին պարբերական վերապատրաստումների, խմբային քննարկումների և անհատական խորհրդատվության միջոցով ուղղակի ծառայություններ մատուցելու նպատակով: Դրանք հիմնականում հասցեագրվում են այն ծնողներին, ովքեր երեխաներին մանկապարտեզ չեն ուղարկում կամ չեն կարողանում ուղարկել: Նպատակը ծնողների գիտելիքների և հմտությունների հաղորդումն է, որպեսզի կարողանան իրենց երեխաների զարգացմանը նպաստելու համար նրանց հետ աշխատել տանը, իսկ 5-6 տարեկան երեխաների դեպքում՝ նրանց նախապատրաստեն նաև դպրոց գնալուն:

Ծնողների ռեսուրս-կենտրոններն աշխատում են օրվա ընթացքում: Դրանք կարելի է հիմնել գոյություն ունեցող մանկապարտեզներում, դպրոցներում կամ պոլիկլինիկաներում, չբացառելով նաև այլ տեղերում հիմնելու հնարավորությունը: Դրանք ունեն կրթական ռեսուրսներ և սարքեր, ինչպիսիք են՝ համակարգիչները, հեռուստացույցները և

տեսասարքերը: Ունեն նաև գրքեր, այլ տպագիր նյութեր և տեսանյութեր, որոնցից կարող են օգտվել ծնողները:

Ծնողական կենտրոնների մեկ այլ կարևոր նպատակն է մայրերին տեղեկացնել նախադպրոցական կրթության կարևորության մասին և համոզել, որ ներդրում կատարեն և երեխաներին մանկապարտեզ ուղարկեն:

Պատշաճ պայմաններ ու աշխատողներ ունենալու դեպքում, ռեսուրս-կենտրոնները կարող են նաև իրենց աշխատողներին ուղարկել նախադպրոցական հաստատություններ չունեցող գյուղերը՝ ծնողների համար այնտեղ կրթական դասընթացներ անցկացնելու համար:

Ծնողական կրթության ծրագրի իրականացման համար Հայաստանում կան լավ նախապայմաններ, մասնավորապես «Քայլ առ քայլ» ծրագրով մշակվել են (2005թ.) Ծնողական կրթության ուղեցույց և Վերապատրաստողների պատրաստման պլան: Կան նաև վերապատրաստված կադրեր, որոնք կարող են իրականացնել ռեսուրս-կենտրոնների մասնագետների վերապատրաստումներ ներկայացված են քննարկման կոնկրետ թեմաներ:

Այս մոդելը կնպաստի նաև նախադպրոցական հաստատություններում երեխաների ընդգրկվածության աճին, հաշվի առնելով, որ կենտրոն հաճախող ծնողները ավելի հստակորեն կգիտակցեն ընդգրկվածության կարևորությունը:

Աղյուսակ 8.

Չափորոշիչ	Առաջարկություն	Հայտնի/ հաշվարկային ծախսեր	Հիմնավորում/Քննարկում
Մեկ խմբում ներգրավված ծնողների թիվը	միջինում՝ 25		Որպեսզի հնարավոր լինի արդյունավետորեն աշխատել և պարզաբանել բոլորի հարցերը
Դասերի/հանդիպումների հաճախականությունը	Մեկ դաս/հանդիպում շաբաթը մեկ անգամ: Դասընթացը նախատեսված է մեկ տարվա համար՝ 15-20 դաս:		Ծնողներին խիստ չծանրաբեռնելու առումով. հանդիպումները կկայանան շաբաթական մեկ անգամ:
Գործելու ժամերը/օրերը (դասերը)	Դասընթացներն ընթանում են ոչ լրիվ օրով՝ օրական 2-3 ժամ		Բացի ուսուցումից, լինում են նաև քննարկումներ առաջիկա օրակարգերը և թեմաները որոշելու համար, դիտում են տեսաժապավեններ: Ընդունված են նաև անհատական խնդիրների խմբային քննարկումներ:
Կենտրոնի գործելու ժամերը/օրերը (խորհրդատվություն և օժանդակություն)	09:00-17:00 երկուշաբթիից մինչև ուրբաթ		Կենտրոնը բաց է ամեն օր: Ծնողներն ազատ կերպով կարող են գալ խորհուրդ հարցնելու կամ կենտրոնի ռեսուրսները փոխարինաբար վերցնելու:
Ուսուցիչ/ծնող թվային հարաբերությունը (դասի ժամանակ)	Առնվազն երկու աշխատող		Դասերը պետք է միաժամանակ վարեն առնվազն երկու աշխատող: Նրանցից մեկը պետք է լինի ռեսուրս-կենտրոնի լրիվ հաստիքով աշխատողը: Երկրորդը կլինի դասավանդվող թեմայի մասնագետ:

Տարիքային խումբը	0-ից մինչև 6 տարեկան երեխաների ծնողները		Սա կնպաստի, որ հետագայում ավելի շատ ծնողներ կգիտակցեն նախադպրոցական կրթության կարևորությունը և երեխաներին կբերեն մանկապարտեզներ
Աշխատուժի ծախսեր			
Ծրագրի աշխատող	Լրիվ դրույքով մեկ աշխատող	480000	Օրենքով նախադպրոցական հաստատության աշխատողի աշխատավարձը պետք է պակաս չլինի նվազագույն աշխատավարձի կրկնապատիկից
Դասավանդողներ	Ժամավճարային	90000	15 օր, օրական 3 ժամ, 1 ժամը՝ 2000 դրամ
Նպաստներ և ապահովագրություն		160300	Աշխատավարձի 31.8%
Լրացուցիչ աշխատողներ	Կվերապատրաստվեն մանկապարտեզի 2-3 աշխատող	0	Կենտրոնի աշխատանքների շարունակականությունը ապահովվելու համար
Ընդամենը աշխատավարձ		730300	
Այլ ուղղակի ծախսեր			
Նյութեր և պարագաներ	Սպառողական նյութեր՝ շրջաթերթեր, մարկերներ, գրքեր, նոթատետրեր, տպիչ և բազմացնող սարքերի քարտրիջներ, ծնողներին բաշխվող տպագիր նյութեր	100000	Առանձնապես թանկ է համարվում համակարգչի և տպիչի քարտրիջի փոխումը: Ըստ «Քայլ առ քայլի» հաշվարկի, այդ ծախսերը մեկ դասարանի համար տարեկան կազմում են 100000 դրամ:
Կապ (հեռախոս, փոստ)	Ծնողներին հրավիրելու և հեռախոսով խորհրդատվություն անելու համար	52400	Հրավերների, օգնության, ընդունման և հայտարարությունների մեծ մասը կատարվում է հեռախոսով
Գործուղման ծախսեր	Մոտակա բնակավայրեր	120000	Ավտոմեքենայի վարձում - 3 անձ կգործուղվեն անեն երկու ամիսը մեկ: Իրենց հետ կտանեն գրքեր, տեսասարք և հեռուստացույց: Մեկնման վայրերի հեռավորությունը կլինի 5-50 կմ:
այլ ծախսեր		200000	վառելիք, ինտերնետ, ջուր, քարտրիջ, ջեռուցում
Ընդամենը այլ ուղղակի ծախսեր		472400	
Մեկնարկային ծախսեր			
Վերանորոգում	Դասասենյակի պարզ նորոգում. ներկում	400000	Մանկապարտեզների/դպրոցների մեծ մասն ունի չօգտագործվող, սենյակներ, որոնք ֆիզիկապես մաշված են և նորոգման կարիք ունեն:
Կահավորանք	Սեղաններ խմբային քննարկումների համար, աթոռներ, պահարաններ, գորգ	335000	

Սարքավորում	Համակարգիչ, տպիչ, պատճենահանող սարք (այս սարքավորումները, ինչպես նաև հեռուստացույց և տեսասարք կարող է հատկացնել հաստատությունը, որպես ներդրում և ծրագրի մեջ ընգրկվելու նպաստող գործոն)	500000	Վերապատրաստումների ընթացքում և ծնողների համար ցուցադրություններ կազմակերպելու, ինչպես նաև ուսումնական նյութեր տպելու և բաշխելու նպատակով
Ուսուցողական նյութեր	Գրքեր, բուկլետներ, տեսաժապավեններ	150000	Սրանք շատ կարևոր են յուրաքանչյուր նոր խմբի մեկնարկի համար
Վերապատրաստման նախնական ծախսեր	վերապատրաստումը մեկ անձի համար կլինի 6 օր	180000	1 անձի համար օրական՝ միջինում 15000 դրամ, 2 անձ
Ընդամենը մեկնարկային ծախսեր		1565000	
Ընդամենը		2 767 600	

Այսպիսով՝ այս մոդելի դեպքում մեկ նախապատրաստական դասարանի երեք ամսվա ծախսերը մոտավորապես կկազմեն 2 767 700 դրամ: Մեկ ծնողի հաշվով տարեկան ծախսը կկազմի 117000 դրամ: Ընդ որում, այս ծախսերի մի մասը՝ 1565000 դրամը, ներդրումային ծախսեր են, որոնք մի քանի տարվա համար են: Հետևաբար, մյուս տարվա համար կպահանջվի շուրջ 1202600 դրամ (1 երեխայի/ծնողի հաշվով մոտ 48100 դրամ):

Ծրագրի ֆինանսավորման հնարավոր աղբյուրները.

- Աղքատության նվազեցման վարկային ծրագրի միջոցներ,
- ֆինանսավորում համաշխարհային բանկի կողմից,
- միջազգային կազմակերպությունների ներդրումները/դրամաշնորհները (ՄԱԿ-ի մանկական հիմնադրամ, «Փրկեք երեխաներին», «Քայլ առ քայլ», «Պարենի համաշխարհային ծրագիր»),
- համայնքային միջոցները կամ ներդրումները,
- պետական բյուջեից հատկացվող լրացուցիչ միջոցներ,
- ծնողների նվիրատվություններ, վարձավճարներ, անհատույց աշխատանք,
- դպրոցների ներդրումները, ելնելով նրանց շահագրգռվածությունից՝ ապահովելու 12-ամյա դպրոցի առաջին դասարանի լիարժեք կոմպլեկտավորում:

Որոշ դեպքերում պետությունը կարող է դոտացիաներ հատկացնել նաև այն համայնքներին, որոնք առավելապես աղքատ են և համայնքի ռեսուրսները խիստ սահմանափակ են: Կամ, պետությունը կֆինանսավորի բոլոր համայնքներին ըստ կարիքների, իսկ համայնքները պարտավոր են այդ միջոցները ուղղել համապատասխան կարողությունների զարգացմանը՝ որից կօգտվեն բոլոր երեխաները և աղքատ ընտանիքների երեխաներին անվճար կամ աղքատ ընտանիքներին մատչելի նախադպրոցական կրթական ծառայությունների մատուցմանը:

1. Ծրագրի ընդհանուր արժեքի մոտավոր հաշվարկ

Ծրագիրն իրականացվելու է Արարատի և Սպիտակի տարածաշրջաններում: Ծախսերը բաժանվում են երեք մասի՝

Նախապատրաստում և ընթացիկ սպասարկման ծախսեր

Ծրագրի նախապատրաստական և ընթացիկ սպասարկման ծախսերը ըստ ներկայացված հաշվարկների կազմում է շուրջ 38900,0 հազար դրամ:

Արարատի մարզում իրականացվելիք ծրագրերի ծախսեր

Համաձայն ծրագրի հավելված 2.1-ում բերված տվյալների երեխաների բացարձակ թիվը պետք է ավելանա 400-ով, որպեսզի ընդգրկվածությունը միջինում կազմի 30%..

Աղյուսակ 9.

Տիպը	Երեխաների թիվը	1 երեխայի ծախսը, (հազ դրամ)	Ընդամենը գումարը	
			(հազ դրամ)	
Նախապատրաստական շուրջտարյա խմբերի բացում դպրոցներում	100	86.1	8605.6	25%
Նախապատրաստական 3-ամսյա խմբերի բացում դպրոցներում	100	44.6	4457.4	25%
Նախապատրաստական շուրջտարյա խմբերի բացում մանկապարտեզներում	100	86.1	8605.6	25%
ընդգրկվածության ավելացում մանկապարտեզներում, կարճօրյա խմբերի բացում	50	77.4	3869.5	13%
ծնողական կրթության իրականացում	20	110.7	2214.1	5%
Ընդամենը	400		27752.0	100,00%

Սպիտակի տարածաշրջանում մարզում իրականացվելիք ծրագրերի ծախսեր

Համաձայն հավելված 3-ում բերված տվյալների երեխաների բացարձակ թիվը պետք է ավելանա 270-ով, որպեսզի ընդգրկվածությունը միջինում կազմի 15%.

Աղյուսակ 10.

Տիպը	Երեխաների թիվը	1 երեխայի ծախսը, (հազ դրամ)	Ընդամենը գումարը	
			(հազ դրամ)	
Նախապատրաստական շուրջտարյա խմբերի բացում դպրոցներում	110	86.1	9466.1	41%
Նախապատրաստական 3-ամսյա խմբերի բացում դպրոցներում	80	44.6	3565.9	30%
Նախապատրաստական շուրջտարյա խմբերի բացում մանկապարտեզներում	40	77.4	3095.6	15%

ծնողական կրթության իրականացում	40	110.7	4428.2	15%
Ընդամենը	270		20555.8	100,00%

Ընդամենը ծրագրով

Աղյուսակ 11.

	հազար դրամ
Նախապատրաստում և ընթացիկ սպասարկման ծախսեր:	38900,0
Արարատի տարածաշրջանում իրականացվելիք ծրագրերի ծախսեր	27752.0
Սպիտակի տարածաշրջանում, մարզում իրականացվելիք ծրագրերի ծախսեր	20555.8
Ընդամենը	87207.8

Այս ներդրումների մեծ մասը հիմնական են, և հետագա տարներին ծախսվելիք գումարները էապես կնվազեն:

2. Փորձնական ծրագրի ակնկալվող արդյունքները

Ծրագրի ակնկալվող արդյունքներն են.

Արարատի տարածաշրջան.

1. 2008 թվականին նախադպրոցական կրթական ծառայություններում ընդգրկվել են Արարատի տարածաշրջանների 5/6 տարեկան երեխաների շուրջ 30%-ը, որոնց կեսը` աղքատ, անապահով ընտանիքներից:

Սպիտակի տարածաշրջան.

2. 2008 թվականին վերջում նախադպրոցական կրթական ծառայություններում ընդգրկվել են Սպիտակի տարածաշրջանների 5/6 տարեկան երեխաների շուրջ 15%-ը, որոնց կեսը` աղքատ, անապահով ընտանիքներից:

3. Ծրագրի շարունակականությունը

Ծրագրի շարունակականության ապահովման հարցում կարևոր նշանակություն կունենան հետևյալ հանգամանքները.

- 1) *ծրագրերի հաջող իրականացումը.*
- 2) *ծնողների մասնակցությունը և նրանց ներդրումների արդյունքների առկայությունը.* եթե համայնքն ու ծնողները մասնակցել են ակտիվորեն, կատարել են ներդրումներ, դրանք եղել են արդյունավետ և ծնողները տեսել են ծրագրի շոշափելի ազդեցությունը իրենց երեխաների և ընտանիքների վրա, ապա նրանք շահագրգռված կլինեն շարունակելու և զարգացնելու իրականացված ծրագիրը: Կարևոր է, որ ծնողները մասնակցեն իրենց երեխաների հետ կապված որոշումների կայացմանը և

շարունակաբար տեղեկացվեն ծրագրի ընթացքի և ներդրված միջոցների ծախսման վերաբերյալ:

- 3) *համայնքի լիարժեք մասնակցությունը*. Եթե ծրագրի նախաձեռնությունը եկել է համայնքի կողմից, համայնքը մասնակցել է կարևորագույն որոշումների կայացմանը, կատարել է ներդրումներ և արձանագրվել են ակնկալվող արդյունքները, ապա դա կխթանի համայնքին հետագայում աջակցելու ծրագրի շարունակականությանը:
- 4) *պետության մասնակցությունը ծրագրին*. պետությունը ապահովում է համապատասխան օրենսդրական հիմքերը, պետական կառավարման լիազոր մարմինը, կամ փորձնական ծրագրի իրականացման ընթացքում՝ ծրագրի խորհուրդը, պարբերաբար անցկացնում են քննարկումներ՝ պարզելու ծրագրի իրականացման ընթացքը: Պետությունը մասնակցում է ծրագրերի ֆինանսավորմանը՝ «Ֆինանսական համահարթեցման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն: Համաձայն այդ օրենքի՝ ներկայումս համայնքներին հատկացվում են ամենամյա դոտացիաներ, ելնելով երկու գործոններից՝ բնակչության թվաքանակից և համայնքի բնակչության մեկ շնչին ընկնող հողի հարկի և գույքահարկի հաշվարկային մակարդակից: Ենթադրվում է, որ փորձնական ծրագրի ավարտից հետո, պետությունը համայնքին հատկացվող դոտացիայի շրջանակներում կհատկացնի լրացուցիչ միջոցներ՝ ուղղված նախադպրոցական կրթության կազմակերպման փորձնական ծրագրի շարունակականությանը: Համայնքը յուրաքանչյուր տարի կներկայացնի հաշվետվություն կատարված ծախսերի վերաբերյալ և պետությունը կկայացնի համապատասխան որոշում հաջորդ տարվա ֆինանսավորման վերաբերյալ: Պետական բյուջեից հատկացումները պետք է առաջնահերթորեն ուղղվեն աշխատավարձերի վճարմանը, կադրերի վերապատրաստմանը, ուսումնական նյութերի մշակման, ինչը լուրջ երաշխիք է ծրագրի շարունակականության համար:
- 5) *հրապարակայնություն*. Ծրագրի շարունակականության կարևոր երաշխիքներից է նաև բոլոր հարցերում հրապարակայնության ապահովումը, ինչը կնպաստի ծրագրի հանդեպ հասարակական և պետական վստահության աճին:

Եզրափակում

Ըստ Համաշխարհային բանկի ուսումնասիրությունների (Էվանս) զարգացած երկրները աստիճանաբար անցում են կատարում ինտեգրացված ծառայությունների մատուցմանը՝ հաշվի առնելով վաղ մանկական տարիքի երեխաների զարգացման բոլոր կարիքները:

Սակայն հաշվի առնելով աղքատության բարձր տոկոսը Հայաստանում, կառավարությունն առաջիկա տարիների համար որդեգրում է հնարավորինս քիչ ծախսատար նախադպրոցական կրթական ծառայությունների կազմակերպման քաղաքականությունը:

Իհարկե, կառավարությունը շարունակում է խրախուսել այն հաստատություններին, որոնք մատուցում են ինտեգրացված ծառայություններ, շեշտը դնելով դրանց որակի բարելավման և առավել շատ թվով երեխաների ընդգրկման վրա: Մասնավորապես, կարող են զուգահեռաբար իրականացվել հետևյալ տիպի ծառայությունները՝

- ա) կրթություն,
- բ) կրթություն+սնունդ,
- գ) կրթություն+սնունդ+քուն:

Հաշվի առնելով վերոհիշյալը և ի նկատի ունենալով, որ Հայաստանում շատ կազմակերպություններ իրականացնում են սննդով ապահովման, ինչպես նաև երեխաների առողջության պահպանման և խնամքի ծրագրեր, կարելի է ծրագրի իրականացման ընթացքում գտնել ջանքերի համատեղման հնարավորություն և հեռանկարում աստիճանաբար անցնել ինտեգրացված ծառայությունների մատուցման:

Աղյուսակ 12. Շահառուների թվի հաշվարկը ըստ տարածաշրջանների

Արարատի տարածաշրջան

	<i>հաճախող երեխաների թիվը</i>			<i>աղքատ ընտանիքների երեխաների հաճախումները</i>			<i>ընդամենը նախադպրոցական տարիքի՝ 0-6 տարեկան երեխաների թիվը</i>
	<i>ընդամենը</i>	<i>քաղաք</i>	<i>գյուղ</i>	<i>ընդամենը</i>	<i>քաղաք</i>	<i>գյուղ</i>	<i>ընդամենը</i>
Փաստացի՝ 2004 թվականին	1546	646	900				6500
Հաճախումների տոկոսը	23,8						23,8
Փորձնական ծրագրից ավարտից հետո՝ 30%	1950	0	0	200	0	0	
Հաճախումների տոկոսը	30	40	18				
Հաճախումների ավելացումը՝ երեխա	400	0	0				

Աղյուսակ 13. Շահառուների թվի հաշվարկը ըստ տարածաշրջանների

Սպիտակի տարածաշրջան

	<i>հաճախող երեխաների թիվը</i>			<i>աղքատ ընտանիքների երեխաների հաճախումները</i>			<i>ընդամենը նախադպրոցական տարիքի՝ 0-6 տարեկան երեխաների թիվը</i>
	<i>ընդամենը</i>	<i>քաղաք</i>	<i>գյուղ</i>	<i>ընդամենը</i>	<i>քաղաք</i>	<i>գյուղ</i>	<i>ընդամենը</i>
Փաստացի՝ 2004 թվականին	176	176	0				3000
Հաճախումների տոկոսը	5.8						
Փորձնական ծրագրից ավարտից հետո՝ 15%	446	220	226	200	0	0	
Հաճախումների տոկոսը	15						
Հաճախումների ավելացումը՝ երեխա	270	40	230				

Աղյուսակ 14.

Մոդել 1-ի ծախսերի նախահաշիվ մեկ նախադպրոցական դասարանի համար

Ծախսերի կատեգորիան	միավոր/մասնակից/երեխա/ամիս/հատ	քանակը	միավորի արժեքը (հազ.դրամ)	ընդամենը արժեքը (հազ.դրամ)	Ֆինանսավորման աղբյուրը
Ընդամենը				2151.4	
Վերանորոգում				400.0	Դոնոր կազմակերպություն, ծնողական ներդրումներ աշխատուժի տեսքով
վերանորոգում	սենյակ	1	400.0	400.0	
Կահույք, ուսուցողական միջոցներ				852.5	Դոնոր կազմակերպություններ
սեղաններ խմբային աշխատանքի համար	հատ	6	15.0	90.0	
Փափկաթոռներ	հատ	25	7.0	175.0	
պահարան	հատ	2	35.0	70.0	
գորգ	քառ.մ	30	7.0	210.0	
Ուսուցողական միջոցներ				307.5	
Աշխատավարձ				632.6	Պետական բյուջե
աշխատավարձ	ամիս	12	40.0	480.0	
վերադիր	ամիս	12	12.7	152.6	
Վերապատրաստումներ				90.0	Դոնոր կազմակերպություններ
մանկավարժների վերապատրաստում	մարդ/օր	6	15.0	90.0	
Ընթացիկ ծախսեր				176.3	Պետական բյուջե
				0.0	
սպառվող կրթական նյութեր և պարագաներ	կոմպլեկտ	1	50.0	50.0	Պետական բյուջե
հեռ,	ամիս	10	5.24	52.4	Պետական բյուջե
կոմունալ ծախսեր	սովորող	25	0.32	8.0	Պետական բյուջե
էլ. էներգիա	սովորող	25	0.56	14.0	Պետական բյուջե
վառելիք և ջեռուցում	սովորող	25	2.0	50.0	Պետական բյուջե
այլ կոմունալ ծախսեր	սովորող	25	0.076	1.9	Պետական բյուջե
Ընդամենը դոնորներ				1342.5	
Ընդամենը պետական բյուջե				808.9	

Ընդամենը				2151.4	
----------	--	--	--	--------	--

Աղյուսակ 15.

Մոդել 1.1-ի ծախսերի Գախահաշիվ մեկ Գախապատրաստական խմբի համար

Ծախսերի կատեգորիան	միավոր/մասնակից/երեխա/ամիս/հատ	քանակը	միավորի արժեքը (հազ.դրամ)	ընդամենը արժեքը (հազ.դրամ)	Ֆինանսավորման աղբյուրը
Ընդամենը				1114.3	
Վերանորոգում				100.0	Դոնոր կազմակերպություն, ծնողական ներդրումներ աշխատուժի տեսքով
մասնակի վերանորոգում	սենյակ	1	100.0	100.0	
Կահույք, ուսուցողական միջոցներ				725.0	Դոնոր կազմակերպություն
սեղաններ խմբային աշխատանքի համար	հատ	6	20.0	120.0	
Փափկաթոռներ	հատ	25	5.0	125.0	
պահարան	հատ	2	35.0	70.0	
գորգ	քառ.մ	30	7.0	210.0	
Ուսուցողական միջոցներ				200.0	
Աշխատավարձ				158.2	Պետական բյուջե
աշխատավարձ	ամիս	3	40.0	120.0	
վերադիր	ամիս	3	12.7	38.2	
Վերապատրաստումներ				90.0	Դոնոր կազմակերպություններ
մանկավարժների վերապատրաստում	մարդ/օր	6	15.0	90.0	
Ընթացիկ ծախսեր				41.2	Պետական բյուջե
				0.0	
սպառվող կրթական նյութեր և պարագաներ	կոմպլեկտ	1	20.0	20.0	Պետական բյուջե
հեռ, էլ. էներգիա	ամիս	3	5.24	15.7	Պետական բյուջե
ջրնուղ կոյուղի	սովորող	25	0.14	3.5	Պետական բյուջե
	սովորող	25	0.08	2.0	Պետական բյուջե
Ընդամենը դոնորներ				915.0	
Ընդամենը պետական բյուջե				199.3	
Ընդամենը				1114.3	

Աղյուսակ 16.

Մոդել 2-ի ծախսերի նախահաշիվ մեկ նախադպրոցական դասարանի համար
(մանկապարտեզում)

Ծախսերի կատեգորիան	միավոր/մասնակից/երեխա/ամիս/հատ	քանակը	միավորի արժեքը (հազ.դրամ)	ընդամենը արժեքը (հազ.դրամ)	Ֆինանսավորման աղբյուրը
Ընդամենը				928.7	
Վերանորոգում				100.0	Դոնոր կազմակերպություն, ծնողական ներդրումներ աշխատուժի տեսքով
վերանորոգում	սենյակ	1	100.0	100.0	
Կահույք, ուսուցողական միջոցներ				345.0	Դոնոր կազմակերպություններ
պահարան	հատ	1	35.0	35.0	
գորգ	քառ.մ	30	7.0	210.0	
Ուսուցողական միջոցներ				100.0	
Աշխատավարձ				316.3	Պետական բյուջե
հիմնական աշխատողի օգնական՝ կես դրույքով	ամիս	12	20.0	240.0	
վերադիր				76.3	
Վերապատրաստումներ				90.0	Դոնոր կազմակերպություններ
մանկավարժների վերապատրաստում	մարդ/օր	6	15.0	90.0	
Ընթացիկ ծախսեր				77.4	Պետական բյուջե
				0.0	
սպառվող կրթական նյութեր և պարագաներ	կոմպլեկտ	1	25.0	25.0	Պետական բյուջե
հեռ,	ամիս	10	5.24	52.4	Պետական բյուջե
Ընդամենը դոնորներ				535.0	
Ընդամենը պետական բյուջե				393.7	
Ընդամենը				928.7	

Աղյուսակ 17.

Մոդել 3 Ծնողական կրթություն

Ծախսերի կատեգորիան	միավոր/մասնակից / երեխա/ ամիս/հատ	քանակը	միավորի արժեքը (հազ.դրամ)	ընդամենը արժեքը (հազ.դրամ)	Ֆինանսավորման աղբյուրը
Ընդամենը				2767.6	
Վերանորոգում				400.0	Դոնոր կազմակերպություն, ծնողական ներդրումներ աշխատուժի տեսքով
վերանորոգում	սենյակ	1	400.0	400.0	
Կահույք, ուսուցողական միջոցներ				985.0	Դոնոր կազմակերպություններ
սեղաններ խմբային աշխատանքի համար	հատ	6	15.0	90.0	
Փափկաթոռներ	հատ	25	7.0	175.0	
պահարան	հատ	2	35.0	70.0	
համակարգիչ	հատ	1	300.0	300.0	
տպիչ, պատճենահանիչ, սկաներ	հատ	1	200.0	200.0	
ուսուցողական միջոցներ		25	10.0	150.0	
Աշխատավարձ				730.3	Պետական բյուջե
աշխատավարձ	ամիս	12	40.0	480.0	
դասավանդող	ժամ	45	2.0	90.0	
վերադիր	ամիս	12	13.4	160.3	
Վերապատրաստումներ				180.0	Դոնոր կազմակերպություններ
մանկավարժների վերապատրաստում	մարդ/օր 2մարդ*6օր	12	15.0	180.0	
Ընթացիկ ծախսեր				472.4	Պետական բյուջե
ճանապարհորդական ծախսեր	մարդ/օր 3մ*4 այց	12	10.0	120.0	
սպառվող կրթական նյութեր և պարագաներ	կոմպլեկտ	1	100.0	100.0	Պետական բյուջե
հեռ, այլ ծախսեր(քարտրիջ, թուղթ, ...)	ամիս	10	5.24	52.4	Պետական բյուջե
				200.0	
Ընդամենը դոնորներ				1565.0	
Ընդամենը պետական բյուջե				1202.6	
Ընդամենը				2767.6	